

Микола КРУПАЧ, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-0911-1693

e-mail: mukolakrupach@ukr.net

Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів, Україна

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК СУБ'ЄКТ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Вступ. Збройна агресія Росії проти України у XXI ст. черговий раз змушує українців піддавати більш глибокому аналізу історію взаємин із сусіднім народом. Важливим етапом на цьому шляху стає подолання міфів, витворених російською імперською пропагандою впродовж століть. Передусім це стосується політичних міфів, пов'язаних з іменами українських національно-державницьких діячів, зокрема й письменників.

Тож метою дослідження є спроба прослідкувати витоки та критично проаналізувати політично-пропагандистський міф про начебто вплив на творчість Тараса Шевченка російського письменника й політичного діяча Миколи Чернишевського.

Методи. Використані засоби культурно-історичного, біографічного, психоаналітичного, порівняльного та герменевтичного методів, а також методів міфотворчого та інтертекстуального аналізу.

Результати. Імперський пропагандистський міф про начебто вплив М. Чернишевського на політичний світогляд Т. Шевченка вперше вдалося виявити в працях українського літературознавця Євгена Шабліовського, опублікованих у середині 1930 рр. Та незабаром учений був заарештований російським окупаційним режимом. Тож ініціативу продовження теми підхопили вже з російського боку, зокрема її висвітлювали Наталя Чернишевська та Марієтта Шагінян. А згодом цю тему порушувала низка як українських, так і російських науковців та митців. У підсумку доволі бездоказове твердження про начебто вплив М. Чернишевського на політичний світогляд уже зрілого Т. Шевченка переросло в монументальний пропагандистський міф, який був відображений не тільки в псевдонаукових публікаціях, але й у кінематографі, художній літературі та образотворчому мистецтві.

Висновки. Розкрито, що факт перетинання шляхів звільненого із заслання Т. Шевченка з молодим за нього М. Чернишевським був

використаний російською імперською пропагандою для ілюстрації начебто зміни політичних поглядів уже зрілого українського поета, зокрема, з національно-державницьких ("націоналістичних") на інтернаціонально-соціальні. У пропагандистській інтерпретації Т. Шевченко на схилі літ начебто переставав бути ворогом російського окупаційного режиму загалом, а перетворювався лише на борця з царатом. Подібні твердження викликали різку критику українських емігрантів, зокрема Євгена Маланюка, Василя Барки, Юрія Бойка та інших.

Ключові слова: *Т. Шевченко, М. Чернишевський, Є. Маланюк, російська імперська пропаганда, російські революційні демократи.*

Вступ

Остання російсько-українська війна змушує національних політиків, письменників, науковців та й загалом увесь наш народ вкотре піддавати критичному аналізу історію взаємин із північно-східним сусідом. Особливої верифікації потребує період міжнаціональних стосунків під час російської окупації України, здійсненої після більшовицького перевороту в Петрограді в жовтні 1917 р. Російський окупаційний режим, що прийшов до влади в результаті перевороту, постійно боровся за власне утвердження. Коли не можна було проілюструвати соціальних досягнень, то в новій російській імперії ще з більшим ентузіазмом взялися за творення пропагандистської міфології. Так, більшовики, які ще недавно входили до Російської соціал-демократичної робітничої партії (РСДРП), а згодом від'єдналися від меншовиків, задекларували себе атеїстичним режимом та взялися створювати свій, так би мовити, матеріалістичний "іконостас".

У "трійцю" першого ешелону помістили Карла Маркса, Фрідріха Енгельса та Володимира Леніна як своєрідних "богів-творців" майбутнього комунізму. У 1930 рр. їх "намісником" у червоній російській імперії шляхом терору одноосібно утверджувався грузин Йосип Сталін. Та "іконостас" прийдешнього комунізму вимагав творення своєрідної свити "батька народів", як тоді називали Сталіна. У 1930-х рр. він поступово знищував власних соратників, оголошуючи їх "ворогами народу". Однак диктатор навіть із комуністичною "трійцею" (Марксом-Енгельсом-Леніним) не міг перебувати

в майже ідейно-політичному вакуумі. Потрібно було створювати "масовку", зокрема, з начебто "предтеч" більшовизму, які були названі "російськими революційними демократами". На той час вони були вже мертвими, тому нічим не могли зашкодити диктатору. Врешті, і пропагандистам прославляти вже мертвих "предтеч" було якось надійніше, бо принаймні оголошувати їх "ворогами народу" вже не було змісту.

Таким чином, у російській імперії почали творити, так би мовити, другорядний "іконостас предтеч". Із-поміж інших до нього потрапили такі російські письменники та критики, як Олександр Пушкін, Микола Гоголь, Віссаріон Бєлінський, Микола Чернишевський, Микола Добролюбов та багато інших. Однак у цей другорядний "іконостас предтеч" потрібно було мобілізувати і представників окупованих територій, аби не тільки покласти на них частину провини за масовий терор, але й таким чином створити політичну завісу вдаваної дружби народів у новій російській імперії. І передусім для такої пропагандистської ролі потрібно було залучити Шевченка, якого в Україні шанували як національного пророка, часто називаючи "батьком Тарасом". Звичайно, в одній імперії двох "батьків" (Шевченка та Сталіна) бути не могло. Але коли б вдалося поєднати Т. Шевченка з так званим російським "революційним" рухом, то Й. Сталін немовби ставав виконавцем "заповітів", зокрема соціально-революційних, попередників, серед яких особливе місце мав би зайняти український поет. Тож сталінські пропагандисти почали шукати такий зв'язок. І побачили його передусім у спілкуванні Т. Шевченка та М. Чернишевського. На жаль, за часів незалежності України цей міф так і не був подоланий. Таким чином, у часи продовження російсько-української війни надзвичайно актуальним є подолання подібних пропагандистських міфів.

Отож **метою дослідження** є спроба критичного аналізу твердження про начебто особливу дружбу та навіть політичний вплив на творчість Т. Шевченка російського письменника та громадсько-політичного діяча М. Чернишевського. Для виконання мети поставленні такі **завдання**:

- 1) прослідкувати витоки твердження;
- 2) піддати верифікації його зміст;

3) виокремити міфологічну складову оціночних суджень окремих дослідників;

4) виявити політичний підтекст пропагандистської містифікації;

5) звернути увагу на поширення пропагандистського міфу не тільки в псевдонаукових публікаціях, але й у художній літературі, кінематографі та образотворчому мистецтві;

6) проілюструвати елементи критичної оцінки міфу в середовищі українських емігрантів, зокрема у працях Є. Маланюка, а також В. Барки та Ю. Бойка.

Огляд літератури. Зараз доволі важко дослідити витoki твердження про начебто якісь особливі стосунки між Т. Шевченком та М. Чернишевським. Вони ніби зав'язалися між ними після повернення українського поета із заслання в Петербург. Передусім свідчення про спілкування Т. Шевченка з М. Чернишевським залишив у "споминах" Данило Мордовець. Він дав їм назву "З минулого та пережитого (Про батька Тараса та ще про дещо)", вперше опублікувавши в "Літературно-науковому віснику" (ЛНВ) 1902 р. (Мордовець, 1902). Однак у них лише засвідчений факт зустрічі Т. Шевченка з М. Чернишевським. Вона відбулася, очевидно, цілком випадково, у тодішньому помешканні Миколи Костомарова.

Щодо самого М. Чернишевського, то він 1861 р. у редактованому ним російському журналі "Современник" помістив дві рецензії, у яких згаданий Т. Шевченко. Перша з них без підпису була опублікована в № 7 журналу під доволі провокаційною назвою "Национальная бестактность" (Слово. Річник перший. Число 1, 2. Львів, 1861) (Национальная бестактность..., 1861). Друга надрукована в № 10 цього ж періодичного видання та мала не менш одіозну, зокрема як начебто для революціонера-демократа, назву – "Народная бестолковость" ("День", № 1 і 2) (Чернышевский, 1861). Обидві рецензії побачили світ уже після смерті Т. Шевченка. Згодом вони увійшли до повного видання творів російського письменника, опублікованого вже в середині наступного (XX) століття. Більш конкретних документальних свідчень про їхні зустрічі, зокрема в архівах як Т. Шевченка, так і М. Чернишевського, довгий час начебто й не було. Як не парадоксально, але за московського окупаційного режиму фрагменти з рецензій М. Чернишевського набували статусу

"спогадів" та їх множили у різних виданнях тих часів. Наприклад, у книгу "Спогади про Тараса Шевченка", що опублікована в Києві 1982 р., увійшов "уришок" під назвою "Національна безтактність" (Спогади про... Шевченка, 1982, с. 330–334). А у примітках про автора наявна така інформація: "*Чернишевський Микола Гаврилович* (1828–1889) – російський учений, публіцист, літературний критик і письменник, один з провідних діячів і теоретиків революційно-демократичного руху в Росії кінця [18]50-х – початку [18]60-х років. Був знайомий з творчістю Шевченка ще до його звільнення, згодом зустрічався з ним у Петербурзі. Високо цінував шевченківську поезію і надавав їй великого значення в загальноросійській суспільно-визвольній боротьбі. В керованому Чернишевським журналі "Современник" друкувалися твори Шевченка та матеріали про нього. Революційні ідеї Чернишевського відіграли важливу роль у формуванні суспільних і творчих поглядів Шевченка в останні роки його життя" (Спогади про... Шевченка, 1982, с. 503).

Власне, у цій примітці доволі лаконічно переданий зміст однієї з провідних фальсифікацій про Т. Шевченка.

Вперше виявити імперський ідеологічний міф про начебто вплив М. Чернишевського на політичний світогляд та творчість уже зрілого Т. Шевченка вдалося в працях українського літературознавця Євгена Шабліовського. Головні з них були опубліковані в першій половині 1930 рр. Однак і досі залишається загадкою, чи на той час уже доволі ретельний дослідник життя та творчості Т. Шевченка з власної ініціативи почав творити цей міф, чи він отримав спецзавдання від московських кураторів.

Ще 1932 р. Є. Шабліовський опублікував книгу "Пролетарська революція і Шевченко" (Шабліовський, 1932). Утім, якщо уважно проаналізувати праці Є. Шабліовського, то передусім привертають увагу його публікації 1934 р., що присвячені Т. Шевченкові та побачили світ майже одночасно або з невеликим інтервалом. Перша з них мала назву "Добити націоналізм і на ділянці шевченкознавства" (Шабліовський, 1934b), а друга – "Шевченко і Чернишевський" (Шабліовський, 1934e). А далі з'явилися статті, які по суті є варіантними, а саме: "Шевченко – поет революційної демократії" (Шабліовський, 1934f), "Поет революційної демократії" (Шабліовський, 1934d)

та "Великий поет революційної демократії" (Шабліовський, 1934а). Також на урочистих зборах Всеукраїнської академії наук (ВУАН), присвячених 120-й річниці з дня народження Т. Шевченка, Є. Шабліовський виступив із доповіддю "Пам'яті поета-революціонера" (Шабліовський, 1934с). Наступного року дослідник продовжив публікувати пропагандистські статті про Т. Шевченка в низці періодичних видань, зокрема в таких, як "Комуніст" ("Пам'яті великого поета-демократа", "Як царські сатрапи катували Тараса Шевченка. Нові документи про заслання Т. Г. Шевченка") і "Пролетарська правда" ("Шевченко і російська революційна демократія"). Та основним його пропагандистським здобутком того періоду стала книга, яка також отримала назву "Шевченко і російська революційна демократія" (Шабліовський, 1935). Далі доля дослідника-пропагандиста зазнала різкого повороту. Ще в липневому номері газети "Комуніст" він знайомив читачів з віднайденими документами про заслання Т. Шевченка та оповідав як не російські, а саме "царські сатрапи" його там "катували", а вже 15 листопада Є. Шабліовський був заарештований органами НКВС у начебто справі "Об'єднаного троцькістсько-націоналістичного блоку (бойової організації) в Україні", а згодом і ув'язнений. Він відбув п'ятирічний термін покарання на Соловках, а далі вісім років відстраждав за вірну службу російським більшовикам у Мончегорському та інших таборах.

У подальші роки пропагування теми зв'язків Т. Шевченка з російськими революціонерами-демократами не було припинене, але дещо уповільнене. Так, 1936 р. у "Більшовику України" статтю "Чернешецький, Добролюбов і Шевченко" опублікував Олександр Шліхтер (Шліхтер, 1936) – професійний революціонер, більшовицький партійний діяч, а на той час і президент Всеукраїнської асоціації марксистсько-ленінських інститутів (ВУАМЛІН), тобто по суті головний пропагандист України. 1938 р. світ побачила російськомовна публікація Ієремії Айзенштока, названа "Добролюбов и украинская литература" (Айзеншток, 1938) тощо. Та вже 1939 р. у журналі "Образотворче мистецтво" була опублікована стаття "Т. Г. Шевченко і М. Г. Чернишевський" Ніни Чернишевської (Чернишевська, 1939). Авторка є внучкою М. Чернишевського, а також на той час була і директором його музею-садиби. Власне, Н. Чернишевська

наче віднайшла докази перебування Т. Шевченка в гостях у свого діда. Зосібна вона виявила малюнки начебто Т. Шевченка, що були збережені в архівах М. Чернишевського. Цього ж року за дослідження теми ймовірних зв'язків між Т. Шевченком та М. Чернишевським узялася письменниця Марієтта Шагінян. Її пошуки були викладені у російськомовній книзі "Шевченко", вперше опублікованій 1941 р. (Шагінян, 1941). Заключний розділ у ній має назву "Связь с Чернышевским" Також тема політично-творчих взаємин між Т. Шевченком та М. Чернишевським висвітлювалась (а насправді фальсифікувалась) у багатьох інших публікаціях, автори яких насправді лише дублювали доволі непереконливі висловлювання попередників.

Методи

У статті використані засоби культурно-історичного, біографічного, психоаналітичного, порівняльного та герменевтичного методів, а також методів міфотворчого та інтертекстуального аналізу.

Результати

Як було вже сказано, зараз важко встановити, чи Є. Шабліовський із власної ініціативи почав творити міф про неабияк впливову дружбу Т. Шевченка з М. Чернишевським та й загалом із так званими російськими революційними демократами, чи він отримав таке ідеологічно-пропагандистське завдання від московських спецслужб? Якщо спробувати відповісти на це запитання хоча б гіпотетично, то варто переглянути окремі факти з біографії Є. Шабліовського. Народився він 1906 р. у м. Камені-Каширському, що на Волині, в учительській сім'ї. Та 1915 р. до гімназії вступив у м. Клинець (Чернігівщина). Із 1919 р. його життя тісно буде пов'язане з Житомирщиною, зосібна з м. Коростенем. Тут Є. Шабліовський навчався в трудовій школі та педтехнікумі. У цей час, зокрема 1923 р., він став комсомольцем та, будучи ще студентом педтехнікуму, встиг попрацювати у райкомі комсомолу. Трохи провчителювавши в місцевій школі (викладав літературу та історію), вже 1927 р. Є. Шабліовський був прийнятий до лав комуністичної партії більшовиків (ВКП(б)). Далі його кар'єра розвивалася з блискавичною швидкістю. Так, 1930 р. він

екстерном завершив навчання на історико-філологічному факультеті Київського інституту народної освіти (тепер Київський національний університет ім. Т. Шевченка) та зразу ж вступив до аспірантури ВУАН, яку закінчив 1932 р. Короткий час попрацювавши науковим співробітником Інституту Тараса Шевченка (тепер Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України (НАНУ)), Є. Шабліовський раптом очолив його. Варто зауважити, що на цьому посту він замінив академіка Дмитра Багалія, який несподівано помер 1932 р. начебто від запалення легенів. А вже 1934 р. Є. Шабліовський був обраний членом-кореспондентом ВУАН. Така стрімка кар'єра літературознавця в період російсько-більшовицької окупації змушує задуматися над її генезою. Без сумніву, Є. Шабліовський був обдарованою людиною, бо, наприклад, крім філологічної, він отримав і медичну освіту (повернувшись на волю, здобув ступінь не тільки доктора філологічних, але й кандидата медичних наук). Та все ж, найімовірніше, кар'єрі науковця значною мірою сприяли його потуги щодо політичної містифікації як постаті, так і творчості Т. Шевченка.

Уже своєю книгою "Пролетарська революція і Шевченко", опублікованою 1932 р., Є. Шабліовський задекларував перед кремлівськими кураторами власну готовність виконувати їх пропагандистські завдання. Очевидно, саме тому він, ще маловідомий тоді літературознавець, із дозволу імперських спеціальних органів й очолив Інститут Тараса Шевченка. І вже на посту керівника Є. Шабліовський розгорнув навколо Т. Шевченка імперсько-пропагандистську кампанію вповні. Передусім це яскраво засвідчують його вже згадувані праці 1934 р. Стаття "Добити націоналізм і на ділянці шевченкознавства" ілюструє провідне завдання, яке найімовірніше й доручили новому керівникові кремлівські спецслужби. Хоча цілком можливо, що він міг його собі поставити й сам. Та як би там не було, Є. Шабліовський взявся "добити" український націоналізм начебто віртуально. Однак як український учений, що прикривався авторитетом Т. Шевченка, він визнав його існування й фактично закликав до розправи над його представниками.

Та про який український націоналізм писав Є. Шабліовський? Очевидно, достеменною відповіді на це запитання він і сам не

знав. З його боку це радше був політичний кураж, у якому Т. Шевченко певною мірою служив лише пропагандистським суб'єктом для досягнення наукової кар'єри та покращення власного матеріального стану. Проте невдовзі (буквально наступного року) кремлівські куратори Є. Шаблювського побачили в ньому того ж таки українського націоналіста, якого він закликав "добити". Такий історичний факт можна було б назвати лише курйозом, однак він є цілком реальною закономірністю, яка ілюструє імперські принципи різних кремлівських режимів. Спочатку вони шукають серед поневолених народів колаборантів, які допомагають творити образи ворогів серед своїх же співвітчизників, а потім проводять масові репресії з цілком фіктивними звинуваченнями. І доволі часто творці політичних міфів у російських імперіях одними з перших потрапляють на ешафот.

Утім, потрібно зазначити, що в середовищі українців (наприклад, у публікаціях Миколи Костомарова, Михайла Грушевського, Івана Франка, Євгена Маланюка, Дмитра Донцова та ін.) уже давно витворювався образ Т. Шевченка як національного провідника ("батька") у боротьбі за відновлення української держави. Наприклад, у поемі "Посланіє", яка вперше побачила світ 1926 р., Є. Маланюк висловив переконання, що коли б Т. Шевченко жив у часи національно-визвольної боротьби українського народу 1917–1921 рр., то він би до загибелі боровся у лавах національної армії (очевидно, Армії УНР) (Маланюк, 1926, с. 302). Таке твердження явно не сподобалося колаборантові Володимиру Сосюрі, який ще під час національно-визвольної боротьби українського народу 1917–1921 рр. під тиском обставин покинув Армію УНР та подався до російських більшовиків, ставши червоноармійцем. У поемі "Відповідь" він накинувся на Є. Маланюка, обзиваючи його чомусь паном та докоряючи йому:

Не вий, не вий на прах Тараса,
проклятий пан!.. бо він не твій,
його родив народній гнів,
він є співець нового класа,
що йде тепер в останній бій...

(Сосюра, 1927, с. 30).

Алюзія "останній бій" відсилає читача до "Інтернаціоналу" Єжена Потьє, зосібна до його російської версії. Тож, за В. Сосюрою, Т. Шевченко з поета національно-визвольної боротьби враз начебто перетворювався на інтернаціоналіста. Ба більше, член ВКП(б) із 1920 р. В. Сосюра прогностично та по-панібратськи (чи то радше – по-товаришобратськи) записав "Тараса" в більшовики та вивів його в образі червоноармійця-чекіста, готового вбивати за класовою ознакою своїх співвітчизників:

І жив якби Тарас тепер,
він був би членом ВКП!
Пішов би він на бурю-буру,
так, як і всі, за юний клас...
І не одного панка із Вас
він сам поставив би до муру.
Він за селян віддав ясні
усі слова й нерви, й сили...
Він пригадав би вам ті дні,
коли в тюрмі його гноїли!..
А з Ним і – Ми... – "Вперед за Ради!"
гукнув би Він... а з ним і маси...
(по всіх світах і штурм і марш...)

(Сосюра, 1927, с. 30).

Наведені фрагменти з поеми яскраво ілюструють загальну тенденцію російської імперської пропаганди, зокрема 1920–1930 рр. Кремлівським більшовикам потрібно було якось оправдувати червоний терор, який вони часто застосовували до цілком невинних людей, звинувачуючи їх за класовими чи національними ознаками. Для України був придуманий навіть псевдотермін "буржуазний націоналізм". Тобто все, що зосібна стосувалося ідеї незалежності України, представники російського окупаційного режиму та його українські поплічники машинально переадресовували в категорію класової боротьби. Про це доводилося писати окремо у статті "«Національний герой» у ролі «класового ворога»: генеза художньо-пропагандистських метаморфоз" (Крупач, 2020). У поемі "Відповідь" В. Сосюра здійснив, так би мовити, одним махом подвійну пропагандистську метаморфозу. Є. Маланюка, який походив із цілком неможливої родини, він перетворив у багатого

поміщика (= "буржуа"), а з глибоко національного поета Т. Шевченка витворив образ інтернаціоналіста-чекіста, який начебто був готовий не тільки сам за класовою ознакою вбивати земляків, але й уже мертвий через десятиліття закликав це робити тодішню молодь, зокрема й В. Сосюру:

Він батько наш, і ворог ваш,
він трубадур нового класа,
і спів його нас шле на ката...
Не вий, не вий же пан проклятий,
над прахом ognеним Тараса,
бо той огонь гуде над степом,
його в залізо оберта!..

(Сосюра, 1927, с. 30).

Отже, В. Сосюра зобразив Т. Шевченка в екстремістсько-пропагандистському образі такого собі російського чекіста, що впивається червоним терором. Здавалося б, В. Сосюра таким чином здійснив доволі грубу художньо-пропагандистську містифікацію. Та, творячи її, поет, очевидно, підкріплював власні політичні фантазії й суб'єктивними інтерпретаціями творчості самого Т. Шевченка, зокрема його вірша "Я не нездужаю, нівроку...", де дійсно звучить такий доволі екстремістський заклик:

Лихої, тяжкої години,
Мабуть, ти ждеш? Добра не жди,
Не жди сподіваної волі –
Вона заснула: цар Микола
Її приспав. А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сокиру,
Та й заходиться вже будить

(Шевченко, 2003, с. 280).

Власне, російські більшовики начебто й виконали політичну волю ("заповіт") Т. Шевченка. Вони вбили "царя Миколу". Нехай не "першого" (він помер ще за часів Т. Шевченка сам), а "другого". Та й не "сокирою", а кулями. Утім, це лише історичні

деталі, які для російських більшовиків особливого значення не мали. Однак, певно, вони не могли допустити, що начебто виконали волю "малороса". Тож терміново потрібно було узалежнити українського поета від політичного світогляду якогось "великороса". Очевидно, це завдання й доручили Є. Шабліовському. Вже наступну статтю, опубліковану 1934 р., він назвав, як було сказано, "Шевченко і Чернишевський". Власне, тоді М. Чернишевському приписували клич "К топору зовите Русь", що вперше прозвучав у "Листі із провінції", опублікованому за підписом "Русский человек" в еміграційній газеті "Колокол". Та невдовзі самі російські літературознавці заперечили таке твердження, а авторство гасла тепер уже приписали Миколі Добролюбову. Тож, либонь, аби не вгадувати, Є. Шабліовський почав іменувати Т. Шевченка "поетом революційної демократії", вводячи це твердження в уже наведені вище назви власних публікацій та виступів.

Позиція Є. Шабліовського обурювала національних цінителів творчості Т. Шевченка, адже він явно спотворював справжній образ поета. Так, у статті "Шлях до Шевченка", опублікованій 1942 р., Є. Маланюк у постаті Т. Шевченка бачив "образ чуда" в історії бездержавної України (Маланюк, 1942, с. 149). На думку письменника-воїна, саме Т. Шевченко задав динаміку національно-визвольній боротьбі українського народу 1917–1921 рр. Про це детальніше доводилося писати в таких публікаціях, як "Тарас Шевченко в рецепції Євгена Маланюка (До проблеми генеалогії чудотворного образу поета)" (Крупач, 2015), "«Він, ким зайнялось і запалало» (штрихи до генези мілітарного образу Т. Шевченка в історіософічних візіях Є. Маланюка)" (Крупач, 2025) та ін.

Тож Є. Маланюка надзвичайно обурювала книга "Шевченко і російська революційна демократія", видана 1935 р. під грифом ВУАН. Зокрема, про неї він писав: "Винятково охайно, як на українські видання в ССРСР, видана, книжка мала зробити ще один значний крок на шляху втягнення Шевченка в лоно «єдиного советського народу», шляху, що віддавна становив генеральну лінію дозволеного в ССРСР «шевченкознавства»" (Маланюк, 1942, с. 155). Також Є. Маланюка обурив і малюнок на обкладинці книжки, виконаний художником Василем

Касіяном. З цього приводу він зазначив: "Вправною рукою покійного В. Касіяна нарисовано (дереворит) там в один ряд, ніби «злучені єдиним поривом», – Шевченко з... Добролюбовим та Чернишевським яко менторами. А над їх головами мальовничо віє спільний стяг з написаним на нім гаслом «К топору зовите Русь!»" (Маланюк, 1942, с. 155).

Передусім не зовсім зрозуміло, чому Є. Маланюк зарахував у покійники В. Касіяна. Можливо, він володів недостовірною інформацією про художника, який в часи перебування Є. Маланюка в Празі також там учився (навіть став автором пам'ятника воїнам Української Галицької Армії (УГА), встановленому біля українських військових поховань у чеському м. Ліберець), а 1927 р. виїхав у окуповану російськими більшовиками Україну і став, зокрема в образотворчому мистецтві, одним із активних пропагандистів кремлівської ідеології. Тож не виключено, що Є. Маланюк його, так би мовити, "похоронив" ідейно-метафорично.

Та попри те, Є. Маланюк, опираючись на зміст книги, вказує, що Є. Шабліовський приписав гасло "К топору зовите Русь!" саме "червоному" М. Чернишевському. Утім, автор статті "Шлях до Шевченка" відсилає читачів до документального нарису "Загадкова людина" російського письменника Миколи Лєскова, який у рецепції Є. Маланюка був "людиною мудрою й чесною (автором прецікавих київських оповідань)". Там М. Лєсков й оповів, що свого часу М. Чернишевський безуспішно шукав шляхів співпраці з виданнями Михайла Каткова – правого публіциста, одного з ідеологів російського націоналізму (за Є. Маланюком, "чорносотенця"). Тож обурений Є. Маланюк резюмував: "От в яке товариство, виконуючи одержане завдання, пошив п. Шабліовський нашого генія, що фігурує на портреті на початку книжки, при такій okazji, розуміється, в неодмінних кожусі й шапці!" (Маланюк, 1942, с. 155). Далі Є. Маланюк висловив власне бачення одного з провідних доручень кремлівської пропаганди того часу: "Завдання втягнення Шевченка, за всяку ціну, в лоно славнозвісної російської «інтелігенції» (та ще й [18]60-х років!), пришиваючи йому стичність з різними ліберал-всеросійськими «демократичними» обрусителями, – то було ударне завдання

совєтської пропаганди" (Маланюк, 1942, с. 155). А потім додав: "Найретельніший виконавець цього завдання в добі Постишева – п. Шабліовський, дійсно, зі шкіри вилазив, щоб довести, що Шевченко, можна сказати, днював і ночував з «учителем» Чернишевським та іншими «бесами», змальованими Достоевським в його знанім романі". Однак "на протязі цілої своєї брошури, оперуючи навіть сумнівними документами та цілком шулерськими аргументами, він, так-таки, й не міг довести навіть звичайного знайомства Шевченка з обидвома «патлатими нігілістами», що то так інтимно фігурують разом з Шевченком на о[б]кладинці брошури". На думку Є. Маланюка, "для кожного, хто хоч трохи уявляє собі характер Шевченка та його форми життя у Петербурзі, праця" Є. Шабліовського "видається, справді, сизифовою". Адже "Шевченко, який вибачав все, опріч фальшу та пошлости, тим більш підлоти й дволичности «нігілістів», – ніколи б на поріг до себе не пустив того роду людського примірника" (Маланюк, 1942, с. 155).

Натомість Є. Маланюк навів інший вірш Т. Шевченка, написаний 26 листопада 1860 р., тобто незадовго до смерті поета, у якому також згадана "сокира". Проте в поезії "Бували війни й військовії свари..." Т. Шевченко пророчо передбачив розпад царської імперії якраз "і без сокири" (Маланюк, 1942, с. 152). Ба більше, на переконання Є. Маланюка, "застереження – «без сокири» – і було спрямоване, власне, проти авторів і пасожитів гасла «К топору зовіте Русь», себто тих саме Чернишевського і К°, щодо яких ніколи не було певности, з наказу якого саме працедавця вони виступають: комітету підозрілої «партії» (з двох недоумків і трьох провокаторів) чи – безпосередньо – III Отделенія Собственной Ево Велічества Канцелярії..." Отже, "жодний спільний «тапор» і жодна спільна («від молдованина до фіна») «Русь» – ось що, в дійсності, значить вираз «без сокири» в цій пророчій поезії Шевченка", – доволі безапеляційно резюмував Є. Маланюк (Маланюк, 1942, с. 155–156).

Дискусія і висновки

Звичайно, із деякими судженнями Є. Маланюка також можна дискутувати. А передусім окремі твердження в його статті "Шлях до Шевченка" потребують історико-культурних коментарів

та уточнень. Наприклад, як це вже зроблено щодо В. Касіяна, автора візуального образу начебто "трійці предтеч" червоного терору, реалізованого згодом В. Леніним, Л. Троцьким, Й. Сталіним та іншими більшовиками. Також Є. Маланюк був обізнаний із фактом арешту Є. Шабліовського в 1935 р. Та на час написання статті "Шлях до Шевченка" не взяв до уваги (очевидно, через брак інформації), що його "сизифову працю" політичного підпорядкування Т. Шевченка М. Чернишевському більш успішно почала виконувати вже згадувана онука останнього – Н. Чернишевська. Вартує нагадати, що її стаття "Т. Г. Шевченко і М. Г. Чернишевський" була опублікована 1939 р. Цього ж року, перервавши роботу над широкомасштабною книгою "Ленініана", доволі прискіпливо почала вивчати творчість українського генія М. Шагінян. Як було сказано, 1941 р. вона опублікувала російськомовну книгу "Шевченко", яку в лютому 1944 р. захистила як докторську дисертацію. Дещо відредагований текст, зокрема із зауваженнями опонентів, вона 1946 р. опублікувала знову, вже назвавши книгу "Тарас Шевченко". А останній розділ у ній тепер отримав назву "Т. Шевченко и Чернышевский". Однак зміст його майже не змінився. Загалом, працюючи над книгою, М. Шагінян зробила навіть деякі цікаві відкриття, про які потрібно писати окремо. Та щодо теми взаємин Т. Шевченка та М. Чернишевського, то можна відзначити, що вона, на відміну від Є. Шабліовського, намагалася більш ретельно маневрувати доволі скупими на фактаж матеріалами. А головне – у її розпорядженні вже були начебто докази перебування Т. Шевченка в будинку М. Чернишевського. Їх якраз наче й надала онука російського письменника. Мова йде про лист двоюрідної сестри М. Чернишевського ("Поленькі"). Вона немовби бачила Т. Шевченка в домі Чернишевських, а також зустрічалася з ним у М. Костомарова. М. Шагінян доволі обширно описала цей лист як саме архівний документ. І ці надто детальні його описи наштотвхують на думку, чи лист не був підробленим?

Окремо потрібно говорити й про малюнки, які начебто Т. Шевченко зробив у Чернишевських. Останніми часами в дослідників малярської спадщини Т. Шевченка також виникають

сумніви щодо їх авторства. Однак це вже теми окремих подальших досліджень. Тут лише потрібно наголосити, що після Другої світової війни Н. Чернишевська опублікувала навіть окрему книгу про начебто дружбу Т. Шевченка та М. Чернишевського. Також і реабілітований Є. Шабліовський знову почав експлуатувати тему "Шевченко і російська революційна демократія". Правда, цього разу його книги виходили вже російською мовою як у Москві (Шабліовский, 1962), так і в Києві (Шабліовский, 1975), а остання з них налічувала аж 391 сторінку. Загалом можна зауважити, що ця тема, побудована, за Є. Маланюком, на "шулерських аргументах", стала не тільки прибутковою для Є. Шабліовського, але також приносила йому й, так би мовити, "науковий авторитет" (вчені звання, державні нагороди тощо). Також і М. Шагінян мала чималий зиск із шевченкознавчої тематики. Окрім докторського звання, вона декілька разів перевидавала книгу про Т. Шевченка, яка, між іншим, переповнена кремлівською пропагандою. Наприклад, у третьому розділі, названому "Проза", враз читаємо таке доволі дискусійне твердження: "Когда наш красноармеец въезжает в советское село, с ним вместе въезжает культура и тот особенный неповторимый дух нового человека, новой благовоспитанности, которой воспитала в нем Красная Армия" (Шагинян, 1941, с. 75).

Та крім відкритих більшовицько-пропагандистських вставок, М. Шагінян у своїй книзі використала низку умовиводів, які щонайменше можна вважати спірними. Відчутно, що дослідниці явно бракувало фактів. Натомість вона підміняла їх емоційними оціночними судженнями, які часто носять суб'єктивний, а деколи й доволі відкритий фальсифікаторський характер. Так, вона немовби налаштовує читачів проти окремих українців (Пантелеймона Куліша, Якова Кухаренка та ін.), натякаючи про їхні начебто націоналістичні погляди, але глорифікує російський "дух", наприклад, Михайла Ломоносова, Олександра Герцена й ін. (Шагинян, 1941, с. 259).

Та, як впливає із закінчення книги, найважливішим завданням М. Шагінян було долучити Т. Шевченка не тільки до компанії, за Є. Маланюком, російських "патлатих нігілістів"

(М. Чернишевського та М. Добролюбова), але якимось чином пов'язати його ім'я з так званими "класиками марксизму-ленінізму", тобто з самим К. Марксом, Ф. Енгельсом та В. Леніним. Здавалося б, це завдання не можна виконати ніякими, зокрема, навіть "шулерськими аргументами", але М. Шагінян начебто й це вдалося. Вона знову звернулася до анонімної рецензії "Национальная бестактность", запевнивши, що саме М. Чернишевський є її безсумнівним автором. У ній він наче заступився за український та польський народи, які ніби прагнула зробити ворогами австрофільська галицька газета "Слово". За М. Шагінян, М. Чернишевський викрив буржуазний характер видавців газети та їх "намір розпалювати в українцях націоналістичні настрої" (Шагінян, 1941, с. 264). А далі М. Шагінян процитувала В. Леніна, який згадував К. Маркса, Ф. Енгельса та М. Чернишевського. Ба більше, вона пригадала, як начебто і сам К. Маркс високо цінував М. Чернишевського. Також дослідниця-пропагандистка запропонувала прочитати рецензію "Национальная бестактность" в "ослепительном свете мудрых ленинских прожекторов" (Шагінян, 1941, с. 265) і под. Як наслідок, начебто політичну далекоглядність М. Чернишевського в національних питаннях М. Шагінян пов'язала з впливом Т. Шевченка, погляди якого (принаймні наприкінці життя) буцімто потрібно вважати інтернаціональними.

Аби доволі розлогі та емоційні судження М. Шагінян набирали ознак науковості, вона не тільки доволі безпідставно цитувала В. Леніна, але й рецензію "Национальная бестактность". Правда, цього разу М. Шагінян наголошувала, що царська цензура в липні 1961 р. наче не дозволила її повністю опублікувати в журналі "Современник". Виявилось, що буцімто повний текст рецензії насправді багато років зберігався в архіві Чернишевських. І лише 1934 р. про це повідомила професорка Милиця Нечкіна у третій книзі "Літературного наслідства". Тож М. Шагінян, аби підкреслити мовбито класове мислення Т. Шевченка, не оминула цитування віднайдених купюр рецензії (Шагінян, 1941, с. 266–267). Наприкінці ж книги М. Шагінян навіть запевнила, що саме М. Чернишевський "заклав для нас

перші основи справжнього соціалістичного шевченкознавства" (Шагинян, 1941, с. 271).

Водночас потрібно відзначити, що у своїй книзі М. Шагинян не намагалася пов'язати творчий доробок Т. Шевченка, зокрема його вірш "Я не нездужаю, нівроку...", із закликом "К топору зовите Русь", приписуваному спочатку М. Чернишевському, а потім М. Добролюбову. Очевидно, М. Шагинян врахувала, що Шевченкова поезія була написана в Санкт-Петербурзі 22 листопада 1858 р. Натомість клич "К топору зовите Русь", як було вже зазначено, вперше був озвучений у "Письме из провинции", підписаному псевдонімом "Русский человек" та надрукованому в № 64 еміграційного видання "Колокол" лише 1 березня 1960 р.

Таким чином, в останньому академічному "Зібранні творів: у 6 т." Т. Шевченка, де зазначено, що воно "автентичне 1–6 томам «Повного зібрання творів у дванадцяти томах»", дещо незрозумілим є твердження у примітці до вірша "Я не нездужаю, нівроку...": "У творі Шевченко вперше висловив своє ставлення до майбутньої «селянської реформи». Це була загальнодемократична позиція, неодноразово пропагована в безцензурній пресі. Такі, зокрема, текстові паралелі твору з анонімним «Письмом к редактору», опублікованим в «Колоколе» за 19 вересня (1 жовтня) 1858 р. (див. про це: Івакін Ю. О. Коментар до «Кобзаря» Шевченка: Поезії 1847–1861 рр. – К., 1968. – С. 247–255). Очевидно, і ця поезія Шевченка спричинилася до поширення мотиву революційної сокири в російській безцензурній поезії (такий, наприклад, вірш М. Михайлова «О сердце скорбное народа...», написаний у 1859–1861 рр.)" (Шевченко, 2003, с. 706).

Однак, якщо звернутися до вказаної книги Юрія Івакіна, то там зазначено, що із "закликом «К топору зовите Русь» звернувся до Герцена автор «Письма из провинции», надрукованого 1860 р. в № 64 «Колокола» за підписом «Русский человек» (лист, напевно, вийшов з кола Чернишевського)" (Івакін, 1968, с. 252).

Отже, у сучасному літературознавстві потрібно позбуватися чи то помилкових, чи то фальсифікаторських узалежнень провідної ідеї вірша "Я не нездужаю, нівроку..." від російського

заклику "К топору зовите Русь", який з'явився значно пізніше за поезію Т. Шевченка. Також подальшої верифікації потребує й міф про начебто "політичну дружбу" Т. Шевченка з "російськими революційними демократами", зокрема М. Чернишевським та М. Добролюбовим. На жаль, обсяг публікації не дозволяє розглянути цей російський пропагандистський міф також і в кінематографі, художній літературі та образотворчому мистецтві, зокрібно у фільмі "Тарас Шевченко" (1951) режисера Ігоря Савченка, у драматичній поемі "Шевченко і Чернишевський" (1954) Павла Тичини та у графічній картині Григорія Галкіна "Т. Г Шевченко і М. Г. Чернишевський" (1961), яку, між іншим, викрали росіяни з Херсонського художнього музею під час втечі з міста в листопаді 2022 р.

Загалом цей пропагандистський міф був скерований передусім на витворення політичного образу Т. Шевченка як борця (зокрібно на схилі літ) лише з російським царатом, а не з російським окупаційним режимом у цілому. Тож подібні твердження викликали різку критику в середовищі українських емігрантів. Першим серйозним розвінчанням цього міфу стала вже цитована стаття "Шлях до Шевченка" Є. Маланюка. Згодом цю тему підхопили Василь Барка, Юрій Бойко та інші еміграційні дослідники. Їх критична оцінка міфу також потребує окремого розгляду в подальших публікаціях.

Список використаних джерел

Айзеншток, И. (1938). Добролюбов и украинская литература. Известия АН СССР. Отдел общественных наук, 1–2, 161–170.

Івакін, Ю. (1968). *Коментар до "Кобзаря" Шевченка: Поезії 1847–1861 рр.* Наукова думка.

Крупач, М. (2015). Тарас Шевченко в рецепції Євгена Маланюка (До проблеми генеалогії чудотворного образу поета). У Т. Салига, Я. Гарасим, С. Пилипчук, В. Івашків (Ред.), *Тарас Шевченко: Апостол правди і науки* (с. 334–357). ЛНУ ім. І. Франка.

Крупач, М. (2020). "Національний герой" у ролі "класового ворога": генеза художньо-пропагандистських метаморфоз. *Українське літературознавство. Збірник наукових праць*, 85, 38–50. <http://dx.doi.org/10.30970/uls.2020.85.3127>

Крупач, М. (2025). "Він, ким зайнялось і запалало" (штрихи до генези мілітарного образу Т. Шевченка в історіософічних візіях Є. Маланюка). *Шевченкознавчі студії. Збірник наукових праць*, 1(28), 155–170. [https://doi.org/10.17721/2410-4094.2025.1\(28\)](https://doi.org/10.17721/2410-4094.2025.1(28))

- Маланюк, Є. (1926). Послання. *Літературно-науковий вісник*, (12), 289–302.
- Маланюк, Є. (1942). Шлях до Шевченка. *Пробосм*, (3), 146–156.
- Мордовець, Д. (1902). З минулого та пережитого (Про батька Тараса та ще про дещо). *Літературно-науковий вісник*, (6), 243–252.
- Национальная бестактность (Слово. Річник перший. Число 1, 2. Львов, 1861) (1961). *Современник*, (7), 17–18.
- Сосюра, В. (1927). Відповідь. *Нове життя*, (4–6), 26–31.
- Спогади про Тараса Шевченка* (1982) (за редакцією І. Дзєверіна; упорядкування і примітки В. Бородіна, М. Павлюка). Дніпро.
- Чернишевська, Н. (1939). Т. Г. Шевченко і М. Г. Чернишевський. *Образотворче мистецтво*, (3), 63–65.
- Чернышевский, Н. (1961). Народная бестолковость ("День", №№ 1 и 2). *Современник*, (10), 285–310.
- Шаблювський, Е. (1962). *Т. Г. Шевченко и русские революционные демократы. 1858–1861*. Гослитиздат.
- Шаблювський, Е. (1975). *Т. Г. Шевченко и русские революционные демократы*. Наукова думка.
- Шаблювський, Є. (1932). *Пролетарська революція і Шевченко*. ЛПМ.
- Шаблювський, Є. (1934а). Великий поет революційної демократії. *Літературна газета*, 10 березня, 1.
- Шаблювський, Є. (1934б). Добити націоналізм і на ділянці шевченкознавства. *Культура і пропаганда*, (1), 47–62.
- Шаблювський, Є. (1934с). Пам'яті поета-революціонера (З доповіді на урочистих зборах ВУАН з нагоди 120-річчя з дня народження Т. Шевченка). *Радянська Академія*, (5), 2–5.
- Шаблювський, Є. (1934д). Поет революційної демократії. *Радянська література*, (2–3), 223–234.
- Шаблювський, Є. (1934е). Шевченко і Чернишевський. *Історик-більшовик*, (1), 73–244.
- Шаблювський, Є. (1934ф). Шевченко – поет революційної демократії. *За марксо-ленінську критику*, (2–3), 12–40.
- Шаблювський, Є. (1935). *Шевченко і російська революційна демократія*. Партвидав ЦК КП(б)У.
- Шагинян, М. (1941). *Шевченко*. Государственное издательство художественной литературы.
- Шевченко, Т. (2003). *Зібрання творів у 6 томах* (М.Г. Жулинський та ін., Ред.). Т. 2: Поезія 1847–1861. Наукова думка.
- Шліхтер, О. (1936). Чернєшевський, Добролюбов і Шевченко. *Більшовик України*, (5), 33–46.

References

- Aizenshtok, I. (1938). Dobrolyubov and Ukrainian literature. *Izvestiya AN SSSR. Otdel obshchestvennykh nauk*, 1–2, 161–170 [in Russian].
- Ivakin, Y. (1968). *Commentary on Shevchenko's "Kobzar": Poems 1847–1861*. Scientific Thought [in Ukrainian].

Krupach, M. (2015). Taras Shevchenko in the reception of Yevhen Malaniuk (On the problem of the genealogy of the miraculous image of the poet). In T. Salyga, Y. Harasym, S. Pylypchuk, V. Ivashkiv (Eds.), *Taras Shevchenko: Apostle of Truth and Science* (pp. 334–357). Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].

Krupach, M. (2020). "National hero" in the role of "class enemy": genesis of artistic and propaganda metamorphoses. *Ukrainian Literary Studies*, 85, 38–50. [in Ukrainian] <http://dx.doi.org/10.30970/uls.2020.85.3127>

Krupach, M. (2025). "He who was engaged and sparked" (Spots on the genesis of the military image of T. Shevchenko in the historiosophical visions of Y. Malaniuk). *Shevchenko Studies*, 1(28), 155–170 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.17721/2410-4094.2025.1\(28\)](https://doi.org/10.17721/2410-4094.2025.1(28))

Malanyuk, Y. (1926). Message. *Literary and Scientific Bulletin*, (12), 289–302 [in Ukrainian].

Malanyuk, Y. (1942). The Road to Shevchenko. *Postup*, (3), 146–156 [in Ukrainian].

Mordovets, D. (1902). From the past and the past (About Taras's father and something else). *Literary and Scientific Bulletin*, (6), 243–252 [in Ukrainian].

National tactlessness (Slovo. Yearbook first. Issue 1, 2. Lviv, 1861) (1861). *Sovremennik*, (7), 17–18.

Sosyura, V. (1927). The Answer. *New Life*, (4–6), 26–31 [in Russian].

Memories of Taras Shevchenko (1982) (edited by I. Dzeverin; arranged and notes by V. Borodin, M. Pavlyuk). Dnipro [in Ukrainian].

Chernyshevskaya, N. (1939). T. H. Shevchenko and M. H. Chernyshevsky. *Fine Arts*, (3), 63–65 [in Ukrainian].

Chernyshevsky, N. (1861). People's stupidity ("Day", No. 1 and 2). *Sovremennik*, (10), 285–310 [in Russian].

Shabliovskiy, E. (1962). *T. G. Shevchenko and Russian Revolutionary Democrats. 1858–1861*. Goslitizdat [in Russian].

Shabliovskiy, E. (1975). *T. G. Shevchenko and Russian Revolutionary Democrats. Scientific Opinion* [in Ukrainian].

Shabliovskiy, E. (1932). *Proletarian Revolution and Shevchenko*. LIM [in Ukrainian].

Shabliovskiy, E. (1934a). The great poet of revolutionary democracy. *Literaturna Gazeta*, 10 March, 1 [in Ukrainian].

Shabliovskiy, E. (1934b). To achieve nationalism in the field of Shevchenko studies. *Culture and Propaganda*, (1), 47–62 [in Ukrainian].

Shabliovskiy, E. (1934c). In memory of the revolutionary poet (From a report at the solemn meeting of the VUAN on the occasion of the 120th anniversary of the birth of T. Shevchenko). *Soviet Academy*, (5), 2–5 [in Ukrainian].

Shabliovskiy, E. (1934d). Poet of revolutionary democracy. *Soviet literature*, (2–3), 223–234 [in Ukrainian].

Shabliovskiy, E. (1934e). Shevchenko and Chernyshevsky. *Historian-bolshevik*, (1), 73–244 [in Ukrainian].

Shabliovskiy, E. (1934f). Shevchenko – poet of revolutionary democracy. *For Marxist-Leninist criticism*, (2–3), 12–40 [in Ukrainian].

Shabliovskiy, E. (1935). *Shevchenko and Russian revolutionary democracy*. Party publication of the Central Committee of the CP (Bolshevik) of Ukraine [in Ukrainian].

Shaginyan, M. (1941). *Shevchenko*. State Publishing House of Fiction [in Russian].

Shevchenko, T. (2003). *Collected Works in 6 volumes* (M.H. Zhulynskyi et al., Eds.). Vol. 2: Poetry 1847–1861. Naukova dumka [in Ukrainian].

Shlichter, O. (1936). Chernyshevsky, Dobrolyubov, and Shevchenko. *Bolshevik of Ukraine*, (5), 33–46 [in Ukrainian].

Отримано редакцією збірника / Received: 16.03.26

Прорецензовано / Revised: 30.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 26.05.26

Опубліковано / Published: 29.05.26

Mykola KRUPACH, PhD (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-0911-1693

e-mail: mukolakrupach@ukr.net

I. Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

TARAS SHEVCHENKO AS A SUBJECT OF RUSSIAN IMPERIAL PROPAGANDA

Background. *Russia's armed aggression against Ukraine in the 21st century once again forces Ukrainians to subject the history of relations with their neighboring people to a more in-depth analysis. An important stage on this path is the overcoming of myths created by Russian imperial propaganda over the centuries. First of all, this concerns political myths associated with the names of Ukrainian national-state figures, including writers.*

Therefore, the purpose of this study is to trace the origins and critically analyze the political-propaganda myth surrounding the alleged influence of the Russian writer and political figure Mykola Chernyshevsky on Taras Shevchenko's work.

Methods. *The means of cultural-historical, biographical, psychoanalytic, comparative, and hermeneutic methods were used, as well as methods of myth-making and intertextual analysis.*

Results. *The imperial propaganda myth about the alleged influence of M. Chernyshevsky on the political worldview of T. Shevchenko was first discovered in the works of the Ukrainian literary scholar Yevhen Shabliovsky, published in the mid-1930s. But soon the scientist was arrested by the Russian occupation regime. Therefore, the Russian side took the initiative to continue the topic, with Natalia Chernyshevsky and Marietta Shaginyan leading the effort. And later this topic was raised by a number of both Ukrainian and Russian scientists and artists. As a result, a rather unsubstantiated statement about the alleged influence of M. Chernyshevsky on the political worldview of the already mature T. Shevchenko grew into a monumental propaganda myth, which was reflected not only in pseudoscientific publications but also in cinema, fiction, and fine arts.*

Conclusions. *It is revealed that the fact of the crossing of paths between T. Shevchenko, who was released from exile, and M. Chernyshevsky, who was younger than him, was used by Russian imperial propaganda to illustrate the alleged change in the political views of the already mature Ukrainian poet, in particular, from national-state ("nationalist") to international-social. In the propaganda interpretation, T. Shevchenko in his later years supposedly ceased to be*

an enemy of the Russian occupation regime in general, and turned only into a fighter against tsarism. Such statements provoked sharp criticism from Ukrainian emigrants, in particular Yevhen Malanyuk, Vasyl Barka, Yuriy Boyko, and others.

Keywords: *T. Shevchenko, M. Chernyshevsky, Y. Malanyuk, Russian imperial propaganda, Russian revolutionary democrats.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.